

# Acquiring Anonymity

## פרשת שמות תשע"א

### 1 Shemot - chapter 2

<sup>1</sup> A man went from the house of Levi and he took a daughter of Levi. <sup>2</sup> The woman conceived and gave birth to a son. She saw that he was good and she hid him for three months. <sup>3</sup> She could not hide him any longer, so she took for him a wicker basket

and smeared it with clay and pitch; she placed the child into it and placed it among the reeds at the bank of the River. <sup>4</sup> His sister stationed herself at a distance to know what would be done with him.

<sup>5</sup> Pharaoh's daughter went down to bathe by the River and her maidens walked along the River. She saw the basket among the reeds and she sent her maidservant and she took it. <sup>6</sup> She

### 2 Artscroll - Stone Chumash

1. איש ... בת-לוי. A man ... a daughter of Levi. The names of Amram and Jochebed are given in 6:20. He was a grandson of Levi, while she was literally a daughter; she gave birth miraculously at the age of 130 (Rashi). Their names are not given here because their decision to remarry was not their own; it was Divinely influenced (Zohar).

תפארת שמשון • מאמרים

58

3

לכל צאצאיו אחריו. לוי הוא "המעשר לה" שנתן יעקב מבניו (בר"ע, ו), וכאיש מעלה שכוה נתן אל לבו עם השנים, שחלקו במכירת יוסף הוא הגדול ביותר. לכן, העניק לבניו שמות הרומזים לגלות שמשפחת יעקב עומדת לרדת אליה, בגין מכירת יוסף לגלות במצרים (כמבואר ב"חקרי לב" בראשית, עמ' רפא. גם יעקב נתבע על המכירה, משום שהפלה את יוסף לטובה, ו"בשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף... ידו אבותינו למצרים" - שבת י:).

שם בנו הבכור הוא ג'רשון - לשון ג'רות; השני קת - לשון "הקהה" (פגום) את שניו, ולשלישי קרא מררי - רמז למרירות (מעניין שגם נכדתו קרויה קרים, ע"ש שכלידתה מירדו המצרים חיי עם ישראל - ילק"ש שמות ס"ח קסה; ושם, שגם אהרן נקרא ע"ש העניי). בהמשך לכך, קרא לבתו: יוכבד. שם זה פותח באותיות ו' ו', שהן שתיים מאותיות השם י-ה-ו-ה, ובא לרמז ששם-שמים יחול על בעל שם זה (ובכמותו רבים בתנ"ך: יהודה, יוסף, יונתן). ופסומו ב'כבוד', היינו כבוד; לוי ידע את סוד נשמת בתו, וראה שתביא כבוד לשם ה' יתברך, במקום חילול שמו הגדול שדוה במכירת יוסף (גם במד"ג ברא' כג, א, פירש "יוכבד" מלשון "כבוד"). ואכן, זכתה יוכבד להביא כבוד לה', הן במעשיה, והן במעשי צאצאיה:

ראשית: בעבודתה במילדת יראה את ה', ומצוותו היתה בעיניה "נכבדת" וחשובה יותר מגזירת פרעה - ככתוב (שמות א, יז) "ותיראן המילדת את האלקים, ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים" - אף שסיכנו בכך את חייהן!

6

ושנית: יוכבד עצמה הביאה לעולם שני בנים, שאהבו וכיכרו זה את זה; ששמו איש בכבוד רעהו! הקב"ה מעיד בתורתו, שאהרן אינו מקנא כהוא-זה במינויו של משה - אחיו הצעיר - למנהיג העם, אלא להיפך: "וראך ושמת בלבן" (שמות ה, יד). על שניהם דרשו חז"ל מקראות מלאים: "מי יתגדל באח לוי" (שה"ש ח, א), "והנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד" (תה"ל קלג, א) - ש"היו שמחים זה בגדולת זה, וזה בגדולת זה" (תנח"ש שמות, כו).

7

המסר שכלידת יוכבד "בין החומות"

מתוך עיון זה בשמה של יוכבד, נבוא להתבונן בפרטים נוספים אודותיה, ובמסר שלבטח מצוי בדבריהם הקדושים של רבותינו: הנה גילו לנו, שיוכבד נולדה בעת שירדו ישראל למצרים, בדיוק כשעברו "בין החומות" (ב"ב קכ). ויש לעיין: מהו סוד עובדה זו, שגלגלו מן השמים שיוכבד תיוולד דווקא במקום זה? כי אם תאמר שבמקרה נולדה שם - לשם מה מרחו למסור לדורות עניין מקרי וחסר-משמעות?

כידוע, עמרם גדול הדור היה, יוכבד אשתו היתה הגדולה והזקנה של אותו דור, בת קכ"ג, בתו של לוי ונכדתו של יעקב אבינו, ומרים בתו היתה נביאה לה', ועליה ועל אמה העידה התורה שהיו יראות אלקים ["ותיראן המילדות את האלקים" (לעיל א, יז)].

והנה למרבה הפלא, כשבאה התורה הקדושה לתאר את תהליך ביאתו לעולם של משה רבינו - גואלם של ישראל, לא כתוב "וילך עמרם ויקח את יוכבד", אלא הכל מסופר בסתמיות, בלי להזכיר שמות כלל: "וילך איש" - כאילו היה זה אחד מתוך העם שאין חשיבות להזכיר את שמו, "ונקת את בת לוי" - שם אשתו גם הוא נותר עלום, וכן על אחותו נאמר: "ותתצב אחותו מרחוק", ולא "ותתצב מרים מרחוק".

גם אצל הילד עצמו לא הוזכרו כל שמותיו הנכבדים שמנו חז"ל (ויק"ר פ"א, ג), כגון: טוביה, אביגדור, חבר או יקותיאל, אלא נקרא בתורה בשם שניתן לו ע"י בת פרעה [שגם שמה - בתיה - לא הוזכר בפסוק] - "משה", על שם מה שנמשה מן המים, כביכול נקרא "המשוי", ילד בלי שם.

והדבר אומר דרשני, מה ראתה התורה להסתיר את שמותיהם של כל אלו המעורבים בגאולת ישראל ממצרים?

חקרי אל - ד  
5 אר"י ע"כ ה"ח

4

באופן כללי, ממעטת התורה מאוד להזכיר שמן של גשים. לכן ראוי להתבונן, בכך שהתורה מסרה לנו את שמה של יוכבד, בתו של לוי בן יעקב. מה גם, שאשה גדולה זו זכתה להביא לעולם שלושה עמודי עולם: משה, אהרן ומרים!

ונראה לומר בזה, שלוי אביה קרא שם זה לבתו, מתוך חשבון-נפש שערך על חטא מכירת יוסף, ולפיו ראה שהוא אשם במכירה יותר מאחיו. ומדוע? - משום מעמדו המרכזי בבית יעקב. הלא כתב הרמב"ם (הל' ע"א, ג) שיעקב אבינו "הבדיל את לוי" משאר בניו, "ומינהו ראש, והושיבו בישיבה ללמד דרך השם"

11 הקב"ה אמר לו: "לכה ואשלחך אל פרעה והוצא את עמי בני ישראל ממצרים", ומשה מסרב: "מי אנכי כי אלך אל פרעה"; "לא איש דברים אנכי... כי כבוד פה וכבוד לשון אנכי". אומר לו הקב"ה - "כי אהיה עמך"; "לך, ואנכי אהיה עם פיד והוריתך אשר תדבר".

בסופו של דבר משה ואהרן לוקחים את כל זקני ישראל עמם אל פרעה שיוציא את העם, ובדרך לפרעה התחמקו הזקנים אחד אחד, עד שמשה ואהרן הגיעו לבדם אל המלך פרעה והציגו לו את הדרישה לשלח את העם.

ומה היתה תגובתו של פרעה?

"מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל? לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח!"

ולא זו בלבד, אלא שהוא מחליט להכביד את עולו על עם ישראל: "ויצו פרעה ביום ההוא... לא תוסיפון לתת תבן לעם ללבן הלבנים כתמול שלשום, הם ילכו וקוששו להם תבן. ואת מתכונת הלבנים אשר הם עושים תמול שלשום תשימו עליהם לא תגרעו ממנו, כי נרפים הם על כן הם צועקים לאמר נלכה נזבחה לאלוקינו. תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר" (שם ה, ו-ט).

משה רבינו רואה את כל זאת, והוא פונה אל הקב"ה: "למה הרעתה לעם הזה, למה זה שלחתני? ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך".

עד כאן הסיפור ה'דמאטי' של 'המהפכה הלאומית' שהתרחשה בעם ישראל.

כעת, כשכבר התברר מה כוחו של העם וחשוביהם במהפכה הזו, אמר הקב"ה למשה: "עתה תראה אשר אעשה לפרעה, כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו".

"עתה תראה!" דוקא עכשיו, אחרי שראית שאינך יכול להועיל מאומה, וכל ההשתדלויות שעשית רק הרעו לעם הזה - עכשיו תראה בבירור "אשר אעשה לפרעה" - רק אני אעשה, אני ולא מלאך ולא השליח. גאולת ישראל תבוא רק ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו!

12 לכן, כשהתורה מספרת על גאולת מצרים - לגואל אין שם, וכך גם לאביו, לאמו, לאחותו ולזו שמצילה אותו מהמים - לאף אחד מהם כביכול אין שם! אם היה כתוב: "וילך עמרם ויקח את יוכבד ותלד את יקותיאל", או אביגדור - כל השמות המכובדים, וכן "ותתצב מרים", "ותרד בתיה", היינו עושים להם איזשהו זכרון בתוך מהלך הגאולה.

אך התורה לא מזכירה אף אחד מהשמות הללו, כי כשבים לעשות את מהפכת הגאולה של עם ישראל אין מקום לאף אחד. רק הוא יתברך שמו גאלנו בכבודו ובעצמו.

13 ימי השובבי"ם - זמן מסוגל לתשובה

והנה ידוע בשם הקדמונים, שבימי השובבי"ם [שהם פרשיות שמות עד משפטים] ישנה סגולה מיוחדת לעשות תשובה על עבירות הפוגמות בקדושת ישראל.

כלומר, כשם שר"ה, עשי"ת ויו"כ הם ימים המיוחדים לתשובה ויש בהם סייעתא דשמיא לבאים לעשות תשובה, כך בימים שבהם קוראים בתורה על ענין יציאת מצרים, משמים מושפע עלינו שפע שלכל אדם תהיה את ה"יציאת מצרים".

הפרטית שלו. כל אחד מאתנו נמצא ב"מצרים" האישית והמיוחדת לו - הבעיות שלו, הקטנות שלו, הצמצום שלו - והתורה מלמדת שבימים אלו ניתן לצאת מכל זה.

ימים של תשובה הם ימים של חשבון, של השתדלות, אך ברור שיחד עם זאת ישנה גם סייעתא דשמיא גדולה.

כשם שכאמור, היציאה ממצרים היתה "לא ע"י שרף ולא ע"י מלאך, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו" - הקב"ה הוציא אותנו ממצרים בכבודו ובעצמו, כך גם כשמדברים על התעוררות של תשובה בימים אלו של יציאת מצרים, ישנה סגולה נפלאה של "בכבודו ובעצמו". בזמנים אלו ניתן להגיע להשגות שבזמנים אחרים איננו יכולים אפילו לחלום להגיע אליהם.

8 - ויש לומר, שיוכבד נולדה על פתח שערי מצרים, לרמז שבה טמונה היציאה ממצרים! הן כמה שעשתה כמילדת, שבה החלה בעצם את המרידה בפרעה, והן בכך שבניה הם שעתידים להשלים את המהלך ולהוציא את העם ממצרים. כעין רעיון זה, מצוי בדברי האבן עזרא (לשמות יד, ג) התמיה על מה שהתרחש לפני קריעת ים סוף: כיצד יתכן ששישים רבוא ישראל יוצאי מצרים, פתחו מן המצרים המעטים יחסית שרדפו או אחריהם, עד שרצו לשוב ולהיות עבדים במצרים! "ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם?", מקשה האבן עזרא! - ומשיב: שאותו דור היה רגיל מנעוריו לעבוד את מצרים, ורוחם היתה שפלה בפני אדוניהם לשעבר. לכן - מחדש האבן עזרא - סיבב הכורא שאותו דור ימות כמדבר, כי מי שהעבדות היא כנפשו פנימה, לא יהיה מסוגל לקום ולהילחם במלכי כנען.

9 זכר גם כיוכבד: "חומות מצרים" מסמלות כוח אדיר של טומאת מצרים, שהיה "כובש" כל מי שבא בתחומה, עד שמעולם לא הצליח עבד לברוח ממצרים (רש"י לשמות יח, ט). אם היתה יוכבד נולדת בתוך "חומות" אלה, היינו, בתוככי שליטת טומאת "הנחש" - לא היתה אוזרת-עוז להעזי פניה כנגד פרעה, וגם בנה לא היה מסוגל להוציא את ישראל מתחת ידו!

קנה 9 אמונת עתיד

וצירוף יוכבד שנולדה בין החומות, הענין בזה שמיד בתחילת בניית ישראל לגלות מצרים בעוד שברגל א' עדיין עומדים בתוך וברגל א' בפנים, כבר נולדה יוכבד שהיא שורש גאולתם [כי ממנה נולד משה רבינו מרשיען של ישראל]. כי א"א להניח את ישראל שיכנסו לגלות בלא שתהא גאולתם כבר מוכנת, שתכלית ירידתן למצרים הי' לצורך גאולה ולא לצורך גלות. וע"כ הגאולה מרשיעת מיד בראשית הגלות. והחילוק בין תיבת גאולה לגלות הוא אות אל"ף המרמזת לאלוהו של עולם המצטרף עמנו, זה עולה בקנה א' עם התירץ שהקב"ה כביכול מצטרף.

10 מי נושא את דגל המהפכה?

\* התשובה לכך היא שאדרבה, כיון שעוסקים כאן בסיפור הגאולה, והגאולה היתה ע"י הקב"ה בכבודו ובעצמו - לכן אין אחד העולה כאן בשם!

הבה נתבונן כיצד ברוב המקרים נעשות מהפכות מדיניות.

הנה בהיסטוריה של כל לאום, מסופר בדרך כלל, שבמרכז המהפכה עמד גיבור לאומי בעל שם, או כמה כאלה, ובחירוף נפש ובגבורה עמדו נגד מלכים ורודנים חזקים, עד שגאלו באופן דרמטי את האומה, ומאז הונצח זכרם לעולם כגואלי העם וגיבוריו.

דוגמא לכך רואים בהיסטוריה של אמריקה. וושינגטון, שהיה אבי האומה, הרים דגל והכריז קבל עם ועדה: "אנחנו נמרוד במלך". הוא סחף אחריו את ההמון, שהכריזו - לא נשלם מיסים אם לא תינתן לנו נציגות. באמצע הלילה התחילו במרד, הטביעו אניות, עד שלבסוף הצליחו לעשות מהפכה וייסדו את ארצות הברית. ועד היום נחשב וושינגטון ל"אבי האומה".

כך, בדרך כלל, נעשות מהפכות בכל המדינות.

לעומת זאת התורה מספרת לנו איך נראתה 'המהפכה הלאומית' של עמנו בהיותו במצרים: הית איש - בלי שם, לקח אשה - בלי שם, נולד ילד, והיתה לו אחות, וכשגדל - קיבל שליוות מהקב"ה ללכת אל פרעה.

livelihood would always be free and plentiful. Yet the Torah teaches that this is a most severe punishment. We learn that a life without hardship is not worth living, since our reward in the next world will be commensurate with the effort we invest to serve Hashem in this world.

Rav Moshe Shneider was asked by one of his *talmidim* for a *brachah*. What did the *bachur* want to be blessed with? A life without problems.

The Rosh Yeshivah replied, "That's not a *brachah*; there is no such thing as a life without any problems! You should ask for a *brachah* that you will be able to overcome the challenges that Hashem sends you in life."

## 18 Help from Above

Many of us find that our days are filled with problems. The difficulties are so numerous and the pain and worry so excruciating that at times we feel ready to just give up. How can we prevail under these trying circumstances?

*Chazal* tell us that Moshe Rabbeinu had difficulty constructing the Menorah, and was unsuccessful in his attempts until Hashem showed Him how to do it. Moshe Rabbeinu was able to perform many tasks that were seemingly much more complicated. Why was the process of assembling the Menorah so challenging?

The Menorah represents Torah and mitzvos, as the *passuk* says, "*Ner mitzvah v'Torah Ohr*." Proper fulfillment of the

\* Torah is extremely difficult, so much so that even Moshe Rabbeinu found it challenging. Moshe Rabbeinu set an example for us by turning to Hashem in his hour of need, and Hashem responded by helping him overcome the challenge.

We are not expected to face the myriad of daily tests facing us by ourselves. We all know where our current challenges lie – those points where we are ensnared like the ram in the thornbush. They could be weaknesses in Torah study or the fulfillment of particular mitzvos, or in more worldly facets of our day-to-day lives, such as problems with livelihood, child-rearing, marriage or health.

Whatever our struggles may be, Hashem loves our efforts to overcome them and always wants us to pray to Him for help, so He can give us the strength and guidance we need to overcome these difficulties.

By standing up to the challenges of life and by turning to Hashem for His help, we can truly make next-worldly diamonds out of any difficult situation we may find ourselves in.

אמנם, מצאנו שסוף כל סוף גם עם ישראל השתתפו בתהליך היציאה, בשני דברים:

הדבר הראשון - אמונה. משה רבינו טען שהדבר בלתי אפשרי: "והן לא יאמינו בי", אבל הקב"ה אמר: לא! כלל ישראל הם מאמינים בני מאמינים, ואכן התורה מעידה: "ויאמן העם".

והדבר השני - הרצון. נאמר: "והמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים" (יג, יח), וידועים דברי חז"ל (הובאו ברש"י על המקום): "חמושים" - אחד מתמשה יצא, וארבעה חלקים מתו בשלושת ימי אפילה. היו רשעים שלא יצאו ממצרים, והם הומתו במכת חושך. מה היתה העבירה שלהם? שהם לא רצו לצאת ממצרים!

\* ישנם, אם כן, שני תנאים כדי שאדם יזכה להנהגת "בכבודו ובעצמו" שהיא המוציאה את האדם מ"מצרים" - אמונה ורצון. הקב"ה יוציא אותך ממצרים אם רק תרצה ותאמין באפשרות שלך לצאת. הבעיה הגדולה שלנו היא שאיננו רוצים וגם איננו מאמינים שהדבר יתכן במציאות.

15 ביציאת מצרים היו שלא רצו לצאת, ומלבד זאת חלקם היו רשעים. "רשעים" פירושו שהם היו במצב שלא רצו לשנות אותו. היציאה ממצרים והיותם לעם ה' היתה בבחינת חתך בבשר חי, וזאת הם לא רצו.

זו בעצם גם הבעיה שקיימת אצל כולנו ביציאת מצרים הפרטית שלנו. איננו רוצים לשנות את אישיותנו, להיות בן תורה שונה, לשנות את כל המציאות שלנו, להיות עם השי"ת ועם התורה. אנחנו נצמדים לאישיות שלנו, ומנסים לעשות עליה כל מיני טלאים.

עוד בעיה היא שאיננו מאמינים שישנה אפשרות כזו להיפך לעם ישראל ולדעת אמונה זו ב"יציאת מצרים" היא פרשיה בפני עצמה שאינה קשורה לעצם האמונה בהשי"ת. אין לנו בעיה להאמין ב"בראשית ברא אלקים", או להאמין שמי שקרע את ים סוף וברא את כולנו - בכוחו גם להוציא אותנו מ"מצרים".

הבעיה היתה להאמין ב"ואביא אתכם אלי" - אל הקב"ה, לעשות אותנו עם ישראל. זה אינו נס של דם, צפרדע, כנים. זהו נס של הפיכתנו ליהודי אמיתי, לח"ח, לבנין נפלא. שנוכל להיות חיים נפלאים של קדושה, של התמדה, של תורה. \* ליהנות מסברא, ליהנות מיידישקייט, להיות בן תורה אמיתי - בכל זה אנחנו פשוט לא מאמינים!

16 אלו, אם כן, שני המרכיבים של יציאת מצרים: לרצות בגאולה, ולהאמין שהיא בהישג ידינו ושייכת אלינו.

חז"ל מספרים לנו ששמונים אחוז מעם ישראל אמרו: 'תעזוב אותנו!' הם לא רצו להשתנות.

\* גם איננו רוצים וגם איננו מאמינים שניתן להשתנות! אדם מוכן ללמוד, אך יציאת מצרים? - זה לא! 'תעזוב אותי'!

אחרי שאדם מוכן לעבור את השלב הזה ולהחליט שאכן התורה היא בשבילו, עבור האישיות שלו, בכוחו להיות 'לכתחילה', אז מגיע השלב של "בכבודו ובעצמו" - אדם יכול להגיע לדברים שלא תיאר לעצמו.

## התחזקות

לצאת משיעבוד היצר

שיחות

פו

א קחו עמכם דברים ושובו אל ה'.

העבודה בימי השוכבי"ם הוא, "ונצעק", כדאי שיש בהם דרך העבודה \* למעשה בעבודת יום יום, בתיקונים למעשה, אך עיקר התיקון הוא כמו שלמדו אותנו חז"ל הקדושים על פי הפסוק קחו עמכם דברים, שעיקר העבודה בימי השוכבי"ם הוא שיהיה כמו שהיה במצרים, "ונצעק", להרבות בתפילות ובתחנונים בשמונה עשרה ובאמירת תהילים, ובתפילות של האדם בעצמו מקרב לבו, דורנו היום הוא דור חלש יותר מחלש, אבל צאי לך בעקבי

הצאן, בדורות עברו בימי השוכבי"ם ידע כל ילד קטן, בכל מקום כפי מנהגו, שלוקחים ליד את ספר התהילים ואומרים כל ספר התהילים או חלק ממנו, והאמירה היתה באופן של רחמנא ליבא בעי, האמירה היתה מתוך שפיכת הלב כמים, וע"י כן לפי שהיה "הרחב פיך", היה "ואמלאהו", וע"י כן היה "המעלך מארץ מצרים", וזהו סמיכת גאולה לתפילה, בימי השוכבי"ם היה כל יהודי שופך את לבו לפני אביו שבשמים ומבקש ומתחנן על נפשו.

וזהו עבודת ימי השוכבי"ם, ולזה מצפה מאתנו אבינו שבשמים, בימי השוכבי"ם יש לכל יום ויום ובכל לילה ולילה הענינים שלו והכוחות שלו שעל ידם יכול האדם לעשות מהפכות בנפשו, בכל

שחרית ובכל מנחה ובכל מעריב מימי השוכבי"ם, החל מהתפילה הראשונה של ימי השוכבי"ם, צריך להיות כל תפילה וכל חלק מהתפילה מתוך חיזוק עצום, השי"ת מאיר לנו, קחו עמכם דברים ושרבו אל ה' איני מבקש ממכם אלא דברים, לנו והתפללו לפניו, והחפץ חיים ז"ע מאריך שאין די במה שהאדם מתפלל ג' פעמים ביום, אלא צריך האדם להוסיף כסוד תפילות מדיליה בינו לבין קונו, קומי רוני בלילה, לילה מרמז לכוחות הרע, חשת חושך ויהי לילה כוחות הטומאה, בו תרמוש כל חיתו יער, ופסוק זה מרמז ביותר לזמנים שלנו, וביותר מרמז הדבר כמו שאיתא מהישמח משה ז"ע על עניני הקדושה, ויש לקום ולהתחנן לפני השי"ת שנצא מהלילה.

הכח של ימי השוכבי"ם, שבימים אלו מקבל האדם הכח ע"י הצעקה, לברר יותר ויותר, ביתר עומק יותר עומק, מהו כוחו האמיתי של היצר, וכבר דיברנו באריכות בכמה מקומות, שבאמת כל היצר הרע אין לו כח כי אם ע"י מה שהשי"ת נותן לו הכוחות, וכאשר היהודי מתחנן ומבקש לפני השי"ת, אבי שבשמים האר וגלה עיני לראות שכל כוחו של היצר הרע אינו אלא יותר מאחיזת עינים, אוי השי"ת עוזרו שבאמת יוכל לו, ויראה שאכן אין זה אלא אחיזת עינים.

לא לבכות על החורבן העצמי אלא להתחיל מיד לבנות.

כיום יש להזהר שלא יהיה הבכי כאותו הביכער הנופל לפאסקע, והכונה בזה שבעת שהאדם בוכה לא יהיה מצב שיתחנן לו המחשבה במחור מאחורי הפרגוד, שסוף סוף היצר הוא הבעה"ב, לא, האדם צועק, אנה ה', כי אני עבדך! שטרי קודם אלא שיהיה התפילה ממעמקי הלב, ויתפלל הן עבור עצמו והן עבור דורותיו, וכמו שאיתא

מצדיקים ז"ע שעכשיו הוא הזמן להתפלל עבור בניו ובני אחיו, ותפילה זו הרי הוא התיקון עבור חלקי הנשמה שנתקלקלו ח"ו, חפץ השי"ת שתפילתנו יהיו באופן שידע האדם ברורות שאין כח היצר אלא אחיזת עינים, וגם שיהיו התפילות באופן שיגע לו הדבר בחייו וישפוך את לבו מעומק הלב.

**מובא** שבפעם הראשונה שנפגשו האמרי אמת והבעלזער רב ז"ע לאחר המלחמה הנוראה, והלא אצל שניהם היה חורבן נורא, חוץ מהחורבן הפרטי שלהם, שהאמרי אמת איבד רח"ל את רוב בניו ובני בניו וניניו, והבעלזער רב איבד רח"ל את כל יוצ"ח, הרי שנהרגו רוב החבראי קדישא רבבות מקדשי השם, צבאות ה' בתורה ויראה, ונשארו רק מתי מעט אצל שניהם, הבחינה שנשאר רק הניצוץ אחד יוצא, נענה האמרי אמת ואמר, כשיסוף הצדיק פגש את בנימין, איתא שכל אחד בכה על חורבנו של השני, יוסף הצדיק בכה על שני בתי המקדש שנחרבו, שהיו בנחלתו של בנימין, ובנימין בכה על חורבן שילה שהיה בחלקו של יוסף, ולמה לא בכה כל אחד על חורבנו הפרטי, ואמר: בעלזער רב, על החורבן הפרטי אין בוכים, כי לאחר החורבן יש לקום מעפרות ולהתחיל לבנות, וזק על החורבן של השני יש לבכות להשתתף בצער האחר, אך על החורבן האישי אין בוכים אלא בונים.

וזה פנימיות העבודה שלא להיות כביכער, מגיעים עכשיו ימי השוכבי"ם, בודאי שצריך להיות לנו ובכו לפני, לכו והתפללו לפני על העבר, אבינו שבשמים רחום אותנו ונקנו לגמרי, רק אתה יודע, כי הוא ידע יצרנו, אבינו שבשמים עוזר לנו על להבא, אבל אופן הבכי אסור שיהיה כאותו הביכער הנופל לפאסקע, אלא צריך להיות הלך ובכה הלך ובונה, לבכות ולבנות, וזהו חרות עולם, שטרי קודם.

לעשות לעצמו רשימה של כל היצרים שלו, שבהם היצר הרע הוא אצלו כבעל הבית, ומביא עליו בחינת מבול, כלבול, ומכניס בו רוח שטות, בחינה של כפות, אסירי עני וברזל, ולהחליט שבימי השוכבי"ם אלו הרי הוא עומד למוטט את המלכות דקליפה, ולגלות ההתגלות, שאין כאן שעבוד כעצם, והכל הוא רק דמיון ואחיזת עינים, ובאופן זה יוכל האדם לבקש כראוי על נפשו, כי כשהאדם בוכה כביכער לא במצב שהולך לבנות, ע"י כן אין תפילותיו תפילות כראוי, לפי שהיצה"ר מכניס בדמיונו שידע גם בעת תפילתו שסוף סוף הרי הוא של היצה"ר, סוף סוף הרי הוא מונח בידו של היצה"ר, ואומר לו היצר, יכול אתה לבכות ולצעוק כמה שתצוה, כדי שע"י כן יהיה לך הרגשה טובה, שתרגיש שעשית איזה פעולה טובה בימי השוכבי"ם, אבל אחרי ככלות הכל אתה נשאר למעשה שלי.

וזה מאמר פרעה, אף בשעה שכבר נתן את הרשות לצאת ממצרים, התנה בעד בני ישראל הרחק לא תרחיקו ללכת, שאין הוא נותן לאדם לצאת יותר מדי, ואומר לאדם אחרי ככלות הכל, אתה נשאר שלי, וכנגד יצר הרע זה אמר יעקב אבינו כשהיה אצלו חרות ממלאך המות, אל נא תקברני במצרים, קבורה הכונה שהאדם שיך לו, וכנגד זה הכריז יעקב אבינו שאינו שיך אליו.

"העלוי והעלוי בוכים".

**צדיקים** נדמה להם היוצר כהר, ושעת נדמה להם כחוט השערה, ואמר צדיקים ז"ע הכונה, שהצדיקים שלים ברשותם, שאצלם וכוף את יצרנו להשתעב לך, ע"י כן היה נדמה להם כהר, לפ שהיצר כסדר ניסה להגדיל את כוחו יותר ויותר, שהרי לא הניחו לו, וע"י כן נותן הר גדול, אבל הרשעים, שכבר מיד ה' מוסרים עצמם ביד היצר כשהוא עדין כחוט השערה, הרי שהללו בוכים, ומי משום תאוה קטנה זו, משום ההבלים הללו מסרתי עצמי לרשות היצר, ועל דא ודאי קא בכינא, ובכל פעם לאחר שהאדם הולך אחר יצרו והולך אחר כל התאוה וההבלים והסקרנות וכל שאר הענינים, לאחר מכן הרי הוא מבחין עד כמה נבזה היה, וכי למה נגע לו כל הדבר הזה, הרי"ז נוגע לו פחות מהשלג דאשתקד, בשעת מעשה הרגיש שהוא מוכרח להביט, או לחקור, לאמר ולהגיד וכד', בביתו, עם החברותא, ורק לאחר מכן הוא מבחין עד כמה היה זה דבר מבוזה ומגוחך, וזהו הללו בוכים, וכי על חוט השערה זה לא היה בכוחו להתגבר, וכי משום נזיד עדשים זה מכוח את הבכורה.

ואמר חז"ל, שקודם שהאדם יורד לזה העולם, להיות בזה העולם ימים רשעים ושנים, לאריכות ימים ושנים טובות, מאה השי"ת לכל נשמה, כל מה שהיא יכולה להשיג השגות בתורה הק', בהתמדת התורה, וידיעת התורה, ודבקות התורה, השגות התורה, כל אחד על פי זכיותו, יש שזכה שיהיה תורתו אומנתו, ויש הזוכים למדה לאחרים, ויש מי שזוכים שיקבעו עתים לתורה, ומראה השי"ת לאדם את

חלק התורה שהוא יכול לזכות לו, ועוד מראים לאדם את חלק העבודה שהוא יכול להגיע אליו, עם כל פרטי העבודה, בתפילה, ובבין אדם לחברו, ובבין אדם למקום, כל אחד מישראל הוא חייל בצבאות ה', כל אחד יש בו חלק אלוך ממעל, ונותן השי"ת לכל אחד ואחד כוחות עצומים.

פ"ד] שבפסוק זה מושרש יסוד באמונתנו שאין היא כאמונת הגויים שכשהוצרכו להמציא להם איה מחוקק הוצרכו לכרות שגולד על ידי רוח וכדומה, כי אצלם אי אפשר לצייר שתצא קדושה מכעלי חומר. אבל אצלנו הוא בהיפך, התורה מדגישה שמושיעין של ישראל נולד על ידי הזיווג של איש לוי וכת לוי, כי אנחנו סוכרים שיש בין הגוף והנשמה קשר חזק, והיינו שהגוף נתעלה על ידי הנשמה, אבל הם סוכרים שלנפש יש מדור מסויים בתוך הגוף אבל אין הנפש מתערב עם הגוף, ועיי"ש שנתבארו הדברים היטב.

29 שנים

שמות מקרא

מדוע העלימה התורה כאן את שמו של עמרם אבי משה, בעוד שבכל התורה היא מייחסת אותו לעמרם אביו. והרי חז"ל אמרו (פסוק יב) כי עמרם גדול הדור היה, ובמסכת ב"ב (יג) אמרו שהיה אחד מארבעה שמותו בעטיו של נחש, והרמב"ם בהלכות מלכים (פ"ט ה"א) כותב שעמרם נצטווה במצרים מצוות יתרות. כמו כן קשה, מדוע העלימה התורה את שם אמו יוכבד, והרי היתה מגדולי היחס, יראת ה', שהחיתה את הילדים?

ויש לומר, כי רצתה התורה להשמיענו שכדי שייולד בן כמשה אין צריך יחוס של אב ואם, כלשון הזהב של הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ה ה"א): "כל אדם ראוי להיות צדיק כמשה רבינו". אם כן אין זה תלוי בזכות אבות, אלא העיקר הוא האדם עצמו - מעשיו העצמיים הם המקורבים אותו והם המרחקים אותו ח"ו. והוא יסוד ולימוד גדול לכל אחד ואחד, שהכל תלוי באדם עצמו ובנחוה להיות כמשה רבינו!

עטרה למלך - 30

אכא כהן ברדלא אמר: אי לנו מיום הדין אי לנו מיום התוכחה... יוסף קטנם של שבטים הי' ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו... לכשיבוא הקב"ה יוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא... עאכ"כ (בר"ר).

כב"ד של מעלה מעריכין את האדם כראוי, וכבר אמרו חז"ל (כ"כ י'): עולם הפוך ראיתי - עליונים למטה ותחתונים למעלה.

הקל וחומר: בפשוטו הוא ק"ו מתוכחת כו"ד לתוכחת הקב"ה, כדאיחא מפורש בחגיגה. אולם במפרש המדרש ראיתי שמוסיף נקודה נוספת, שהקב"ה יוכיח לכל אחד בפני עצמו, דלא כיוסף שהוכיח כולם ביחד, ואינו דומה תוקף הבושה של תוכחה לרבים לבושה של תוכחה ליחיד לבדו.

עוד איתא שם במדרש: בלעם חכם של הגויים לא יכול לעמוד בתוכחתה של-אתונו, הה"ד "ההסכן הסכנתי לעשות לך כה, ויאמר לא". מהי התוכחה?

התוכחה היא, מדוע לא התבונן שכודאי יש סיבה מכרחת שגורמת להתנהגות אתונו, כיון שאין דרכה בכך.

מוסר השכל: אם ראית שחברך מתנהג לעומתך שלא כהוגן ואין דרכו בכך, אל תחרפהו ולא תתקוטט עמו, אלא חקור על הסיבה והשתדל להשקיט את רוחו ולחלצו מן המצב המעיק עליו. חלילה לך להרגיזו או לביישו ולנקוט לו בלכך.

הוא אהרן ומשה (ו' כו). פרש"י יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן לומר ששקולין כאחד. והוא דבר תמוה שמשה היה אדון הנביאים ורבו של כל העולם ועל ידו ניתנה התורה ואיך אמר שאהרן שקול ויש לפרש בשני דרכים, א) דכיון דגם אהרן היה בשליחות ה' להוציא את ישראל, אף שכח משה גדול משל אהרן, מ"מ כיון שגם אהרן הוצרך להיות בזה, הן שזין בזה, שבחלק שהגדול צריך לקטן הא חולקין בריחה. ב) דכיון דאהרן עשה כל ימיו בשלימות כל רצון השי"ת שהיה אפשר לו לעשות הוא שקול כמשה, אף שמה היה גדול דלכן היה עליו יותר דברים, מ"מ כיון ששניהם עשו מה שנצטוו ונשלחו כפי יכולתם הגדול הן שזין במעלה, ובארתי הא דב"כ דף י" ע"ב דיוסף בריה דר' יהושע חלש אינגיד א"ל אבה מאי חזית א"ל עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה א"ל עולם ברור ראית, שתמוה מאד איך אמר שהוא עולם הפוך, הא ודאי בעה"ז האדם רואה רק לעינים ותתם הוא עולם האמת. אבל צריך לומר דראה שגם בעולם האמת אומרים שהם עליונים אלו שהיו ידועים בכאן עליונים, ועל התחתונים שהם תחתונים, ומ"מ היו העליונים למטה והתחתונים למעלה, ולכן אמר שהוא עולם הפוך. והשיב לו אביו שהוא עולם ברור משום שהקב"ה אינו בא בטרונא ותובע מכל אחד רק כפי כחו, ולכן אלו שכתם קטן בכשרונותיהם וכדומה אבל עשו כפי כחם קיימו שליחותם בעה"ז ולכן הם למעלה, והעליונים אף שהם יותר גדולים ועשו יותר מעשים טובים מתחתונים אבל היו יכולים לעשות יותר תורה ומעשים לפי כשרונותיהם וכוחותיהם ונתרשלו קצת לכן הם למטה, וא"כ נמצא שבעשו שניהם כפי כחם הם שקולים במדרגה.

מקדש הלוי - 32

וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי (ב', א')

לכאורה עלינו לבאר, על שום מה ולמה מקדימה התורה ומדגישה את הנקודה הזו, שמשה רבינו היה בנו של 'איש מבית לוי' אשר לקח לו אשה 'בת לוי'? אם ברצון התורה ללמדנו מי היו הוריו של משה רבינו, אבי הנביאים - הרי שהעיקר חסר מן הספר, ואם ישנה מטרה אחרת להזכרת הפרטים הללו - הרי שעלינו לברר מה טיבה!

תשובה לדבר נוכל למצוא, אם נעקוב אחרי המשך דרכו של משה רבינו. שכן הלא את שנות ילדותו - עשה משה בביתו של פרעה המלך, פרעה הרשע, שם

בודאי לא חונן על ברכי ערכים של תורה ויראת שמים... החינוך שקיבל משה רבינו בצעירותו - בהחלט לא היה חיובי, וזאת בלשון המעטה... הוא גדל בביתו של פרעה, בארץ מצרים שטופת הזימה!

אילו היינו שומעים על ילד שגדל בנתונים הללו, בודאי לא היינו מעניקים לו סיכויים גדולים להיות צדיק גדול... אולם הנה ראה זה פלא: משה רבינו, למרות החינוך שקיבל, למרות הסביבה בה גדל - צמח להיות האדם הגדול ביותר שבכל הזמנים, והעפיל אל פסגת הצידקות!

WHEN DESCRIBING THE BIRTH AND development of Moshe Rabbeinu, the Torah does not reveal the identity of Moshe Rabbeinu's parents. Only later on in Parshas Va'eira are they mentioned by name. Reb Moshe Feinstein, zt"l, explains this in the following way:

Parents are usually very proud of their children, especially when they show talent and outstanding traits, which Moshe Rabbeinu undoubtedly possessed. When Moshe was born there were many indications that he was destined for greatness. Chazal (Sotah 12a) mention that he was born mahul, already circumcised, and at his birth, the whole house was filled with a Heavenly light. Even as a very young child he showed exceptional maturity, choosing golden coins over fiery coals. His parents were surely very proud of having brought such a child into the world.

\* Reb Moshe commented that at this stage, it was too early for the Torah to give Moshe's parents credit for raising him. Only when a child develops his true potential can the parents take credit for having nurtured, cajoled and encouraged him to realize that potential. That is why, said Reb Moshe, Moshe Rabbeinu's parents remain anonymous at the beginning of the parshah. They could not as yet be given credit for having raised him.

37

As Moshe grew older, he became increasingly concerned at the suffering of Bnei Yisroel, and went out to see their plight and give them assistance. He saw an Egyptian taskmaster beating a Jew, and invoked the power of Hashem's Holy Name to smite the taskmaster down. At this point, Moshe Rabbeinu had achieved a very great level of *mesirus nefesh*; he had risked his life to save a fellow Jew. Surely, the Torah now had sufficient grounds to mention Amram and Yocheved by name, for their son had demonstrated his impressive character. Nonetheless, the Torah declines to mention them as yet. Why should Moshe Rabbeinu's parents not have been identified with this accomplishment?

\* Reb Moshe explained: Had Moshe possessed no greater potential than to identify with the suffering of Bnei Yisroel and act with *mesirus nefesh* to save them from harm, his parents could have taken credit for this achievement right away. However, Moshe had within him the potential to be Moshe Rabbeinu, the leader and savior of the entire nation. Hidden within the depths of his personality was the capacity to speak before Pharaoh, shepherd Klal Yisroel out of Mitzrayim, and to receive the Torah and teach it to the people; indeed, everything that he was to accomplish during the forty years in which he led Klal Yisroel.

38 For Moshe Rabbeinu, killing the Egyptian did not actualize his full potential. His *mesirus nefesh* was no more than a sign of his immense potential. Had Moshe Rabbeinu been content to live a life of dedication and concern for the Jewish people alone, it would have shown that Amram and Yocheved had failed to recognize their son's full potential, nor instilled within him the motivation and importance of actualizing that potential. Thus, Amram and Yocheved were not yet worthy of recognition for their role in Moshe Rabbeinu's development, for it was not yet evident that he would fulfill his true potential and assume the role for which he was destined, by becoming the leader and teacher of Klal Yisroel.

\* Often parents are content with their child's existing accomplishments, judging them by their personal standards, or against the lesser accomplishments of others. They fail to recognize that for this particular child, this show of talent simply reveals that he is capable of

even greater achievements. Their satisfaction with his current level of achievement might even be taken by the child as a signal that he has worked hard enough. Thus, if he remains with much potential unfulfilled, then even what he has accomplished thus far cannot be credited to the parents, for in terms of his potential, the child has failed. His parents remain simply an *ish* and an *ishah*; unworthy of mention, for they did not succeed in helping him to realize his inner potential and have left their duty towards their child unfulfilled.

התשובה היא, כי למרות החינוך הקלוקל, למרות הסביבה המושחתת - בדמו של משה זרם ככלות הכל דם בעל מטען מרומם! משה רבינו, שנולד מנישואיו של 'בן לוי' עם 'בת לוי' - היה טעון בכוחות רדומים, שהתעוררו בו ברגע שהוא מלא את חלקו ויצא אל אחיו!

גדלותם של עמרם ויוכבד, הוריו של משה רבינו - לא יכולה היתה להשפיע על הילד. הן בהשפעה סביבתית, כפי שכל הורים משפיעים על ילדיהם, שהרי לאחר שנות הינקות הוא כבר לא גדל בביתם. לפיכך, אף לא הוזכרו שמותיהם בפסוק. אולם מוצאו המרומם של משה, מ'בית לוי' - הוא שנתן בו את אותותיו!

\* ומכאן, נחמה ועידוד לבעלי תשובה, אשר את מיטב שנותיהם עשו בניכור מוחלט מהריבונות של עולם ומעם ישראל. אם יתבוננו במסלול שעבר משה רבינו בדרכו אל הגדלות, הם יגלו כי גם בלי סביבה חיובית תומכת, גם בלי חינוך נכון - ניתן להעפיל ולצמוח, כי אחרי הכל, בדמם - זרם אותו מטען רב עוצמה שירשו באופן טבעי מאבותיהם-אבותינו, אבות האומה, אברהם יצחק ויעקב!

הערות - שמות

יג

34

ואולי זה בא ללמדנו ענין גדול בחינוך ואין לדקדק שתהא התחלה טובה עם יסודות חזקים.

בכדי שיצא ה"משה רבנו" השלם במדותיו בין אדם למקום ובין אדם לחבירו, היה חייב ראשית להוולד ממחשבות קדושות לשם שמים, שהרי בתחילה כששמע מגזירת (א. כב) "כל הבן היילוד היאורה תשליכוהו" גירש עמרם את יוכבד כאומרו לשוא אנו עמלים ואחרי נבואת מרים שעתידיה אמה להוליד בן שיושיע את ישראל החליט להחזירה לקיים נבואתה כמבואר בגמ' (סוטה יב) היינו שתחילת ביאתו לעולם ממחשבות של מסירות נפש לשם שמים, נוסף לזה היה צריך לגדול ג' חודשים בבית עמרם להיות בסביבה קדושה שנחונת בהשפעת עמרם ויוכבד וכנראה שעדיין לא מספיק וסיכב הקב"ה שבת פרעה עצמה תמסור אותו לעמרם ויוכבד שיגדלו אותו ויוחזרו לסביבה קדושה שתהא קרקע פורייה לגידולו הרוחני ועם כל זה לא הסתפק הקב"ה כמה שיגדל אח"כ בביתו של עמרם כי סוף סוף הוא ברשותה של בת פרעה והיא הבעלים עליה, ולכן הקדים הקב"ה ונולד לו בכדי שיהיה קדוש לג' חודשים בבית עמרם ויוכבד ללא כל בעלות אחרת, כולו בקדושה וטהרה.

ומזה נלמד להשתדל בכל מידת האפשר להתקדש בעצמינו ואח"כ לטהר ולקדש הוולד ע"י השתדלות שיגדל בסביבת תורה וירא"ש.

\* ודבר זה מועיל ומשפיע על הקטן אע"פ שלכאורה אינו מבין כלום. וכמו שמצינו (ירושלמי יבמות ו) על ר' יהושע בן חנניא שאמר עליה אשר יולדתו שהיתה אמו מוליכה עריסתו לבית המדרש מיום הוולדו ודבר זה מובא ברע"ב (פרקי אבות פ"ב מ"ח) והוסיף ומיום שנולד לא הוציאה עריסתו מבהמ"ד שלא יכנסו באוניו אלא דברי תורה.

35 33 נחמה רב (א)

אזיכר עמרם את יוכבד וגו' ותלד לו את אהרן ואת משה (ו. כ). מה שלא הוזכר שם אביו ושם אמו של משה עד אחר שנצטוו להיות הגואל. נראה לענין דאשמעינן בזה שאין לאדם להשחבה בבנו אף שכשרונותיו גדולים מאוד ואף שנחמלא הבית אורה, ולא יסמוך שא"צ להשיג עליו וללמד עמו ביותר משום שדאי יהיה טוב, כפי דרך הרבה בני אדם שכשיש להם בן בעל כשרון גדול סומך עליו שלא לחנכו ולא לייסרן ביותר כי חושב שדאי יהיה ת"ח וירא אלקים, אלא אדרבה יש לחוש שבכשרונותיו הגדולים יתגדל בענינים אחרים ויתפתה ליצור, כגדול מחבירו שיצור גדול הימנו (סוכה גב א), וצריך ללמד אתו ביותר ולחנכו ביותר ולהשיג עליו, שלכן לא

39 Moshe Rabbeinu achieved his potential when he set out to redeem Klal Yisroel from the stifling culture of Mitzrayim, in accordance with Hashem's command, as it is written: "וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצוה את בני ישראל מארץ מצרים - And Hashem spoke to Moshe and Aharon and commanded them regarding the children of Israel and regarding Pharaoh, king of Mitzrayim, to take out the children of Israel from the land of Mitzrayim" (Shemos 6:13).

\* Only when Moshe Rabbeinu had embarked upon the path by which he achieved all he was to accomplish, does the Torah now reveal the name of his illustrious parents, crediting them with having properly encouraged their son to reach deeply within himself and live up to his potential. "ויקח עמרם את יוכבד דודתו לו לאשה ותלד לו את אהרן ואת משה... הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים - על צבאותם - And Amram took Yocheved, his aunt, to be his wife and she bore to him Aharon and Moshe... These are Aharon and Moshe to whom Hashem said, 'Take the children of Israel out from the land of Mitzrayim in their multitudes.'" (Shemos 6:20,26)

#### 40 Raising Roses Among Thorns - R. Orlovsky

1. Building the Right Relationship Beforehand. Rabbeinu Yonah<sup>7</sup> points out that one of the functions of a true friend is to give criticism. This means that in order to criticize someone you must first establish yourself as a friend.

\* This idea is an example of the principle that we must invest in a relationship beforehand in order to weather problems that may develop in that relationship later on. This is true in regard to husband and wife, student and teacher, employer and employee, and parent and child. Most children are not mature enough to understand that criticism and rebuke can be a sign of caring, love, and a sincere desire for the person being rebuked to have a good life. Love must be securely in place if the rebuke is to have the desired effect, without straining the relationship. As stated, we must take the time and make the effort to develop the kind of relationship with our children that fosters effective communication, even when that communication is less than pleasant.

41

People often fail to look ahead. They don't take the time and trouble to establish the kind of relationship we are speaking of, one that can not only weather criticism, but will, indeed, prosper from it. In such a relationship, criticism is an additional sign of love and caring.

2. Finding the Right Time. When a child has just had a disappointing day, or is troubled by some mistake he has made, be careful to avoid criticism. At such moments, he's too vulnerable. Even if your words strike home, they are bound to leave a scar. It is much more important to be there for your child when he's down, and to empathize, than to seize this propitious moment to make a point. This is so even though the time may seem to you so tantalizingly opportune.

\* When, indeed, is the right time to make a point? The right moment will come along naturally when the relationship is close and accepting. Then, using empathy (see below), we'll make far better headway than by being "right" a million times over. Remember, a child's emotional component is far greater than his intellectual one. A message of love will have greater impact than his message about what's right and who's wrong.

42 3. Using the Right Nonverbal Messages. We have noted that since they are dominated by their emotions, children react more deeply and totally than adults to the nonverbal components of speech. These are tone of voice, facial expression, and how sincere we are about what we're saying. Touch is also a powerful nonverbal message that can sometimes be used together with words, provided the parent-child connection allows for it.

43 4. Giving Corrective Advice. The Vilna Gaon<sup>8</sup> tells us that when advice is given along with rebuke, it's a sign that it is being given with love. Advice, when suited well to the recipient, conveys the message that the rebuker wishes to help his friend improve and achieve greater success in life, and that the rebuke is not just a way to tear the person down.

Try to find some positive, practical ways of helping your child improve and to avoid repeating his mistakes. This is the nonverbal message: your intention is not to rebuke, but to correct.

5. Not in Public. The Gemara<sup>9</sup> points out that Yeravam ben Nevat merited royalty because he rebuked Shlomo HaMelech (King Solomon), but that he lost his share in the World to Come because he did so in public.

Children, like all of us, are sensitive to being rebuked in public. If they are emotionally healthy, they will feel stung by such assaults to their dignity and self-image. Simply in order to save face, they will refuse to acknowledge the correctness of the rebuke, and will often become defiant. This is a corollary of our saying that a child "would rather die than lose."

\* 6. Don't Label. Similarly, in order to preserve the child's dignity, don't label him. He isn't a liar, a thief, a failure. Such words can be self-fulfilling prophecies. When we label a child, we convey to him that this is who you are; you're not going to change. If only our children would take our praise as seriously as they take our labeling!<sup>10</sup>

44 7. Ending Positively. The way something ends up is usually the way it is remembered most distinctly, so finish up any rebuke on a positive note. This can be a sincere statement that you're sure there will be now be improvement, or an affirmation of the many good things the child does and the wonderful traits he possesses. It can mean, after delivering your rebuke, that you'll be turning your shared attention to something positive. For example, the child can be brought into the decision-making process in regard to something important or happy (such as an upcoming birthday party for himself or a sibling, or plans for a family trip). This is a nonverbal message that life goes on, and that he is always regarded with love and respect.

\* To sum up, while it is necessary sometimes to give rebuke or to criticize, much preparation is necessary to ensure that it will not harm the relationship. This can only be accomplished if parents have the foresight to build that relationship beforehand. It is also vital to give the rebuke in a manner that preserves the essential self-worth of the child. Remember that the action is being criticized — not the person.<sup>12</sup>

#### USE REBUKE SPARINGLY

45 It goes without saying that rebuke, like punishment, should be used sparingly. As we have stated elsewhere, rebuke and punishment are like antibiotics: The more you use them the more their

\* effectiveness wanes, and the higher the required dosage. Catch children doing things right, and praise them for it sincerely and often. Do not forget to consistently notice, as well, their good traits as well as their good actions. When your children realize how much you see the good, then they will be better able to hear you whenever you find the need to rebuke them.